

learning environment; optimization of social communication of project activity subjects realization of professional context in students project activity; stimulation of self-dependent cognitive activity of students; providing differentiation and individualization of learning.

Key words: pedagogical condition, project activity, learning project, educational environment, social communication, contextual learning, self-dependent cognitive activity of students, differentiation of learning, individualization of learning.

УДК 378.14:004

О. Б. Кривонос

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

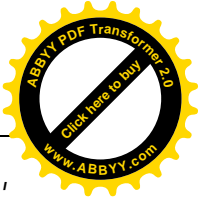
ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА – ПРОВІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються дидактичні можливості педагогічної практики у формуванні професійних умінь майбутніх педагогічних працівників. Визначено пізнавально-творчі види діяльності, які впливають на здатність студентів застосовувати набуті знання для розв'язання практичних задач.

Ключові слова: професійні вміння, педагогічна практика, дослідницька діяльність, проектна діяльність.

Постановка проблеми. Відомо, що цілі, зміст, а відповідно й якість вищої освіти та професійної підготовки відображаються галузевими стандартами освіти, які визначають вимоги до компетентності фахівця, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації. В галузевих стандартах вищої освіти вміння чи навички зводяться до виконання відповідних дій: предметно-практичних, предметно-розумових, знаково-практичних, знаково-розумових. Враховуючи, що вміння формуються в діяльності, зокрема в навчанні, види та зміст умінь обумовлюють зміст навчання у вигляді змістових модулів освітньо-професійних програм підготовки фахівців, а також вибір тих чи інших форм, методів та засобів навчання.

Особливе значення у формуванні професійних умінь майбутніх педагогічних працівників має організація пізнавально-творчої професійної діяльності студентів під час проходження навчальної та виробничої практики. Адже майбутнім учителям треба бути готовими до того, що в повсякденному житті постійно доведеться працювати в непередбачених, нестандартних умовах, в умовах дефіциту часу та інформації. Тому необхідно сформувати вміння не лише швидко пристосовуватися до ситуації, що змінюється, але й прийняти правильне рішення, щоб у повній мірі реалізувати зміст освіти та виховання, допомогти вихованцю знайти правильний шлях вирішення його проблем. А такі вміння можуть бути сформовані тільки в реальних або змодельованих умовах майбутньої професійної діяльності.

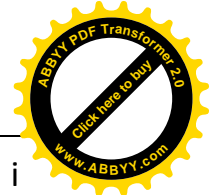
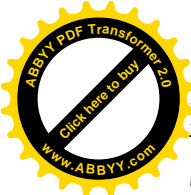
Аналіз літератури та власний педагогічний досвід переконав нас у тому, що найбільші дидактичні можливості для формування професійних умінь складаються в процесі проходження студентами навчальної та виробничої практики. Під час педагогічної практики створюються умови, що максимально наближені до самостійної професійної педагогічної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Ми керувалися думкою дослідників, що практика відіграє системоутворюючу роль у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця. Під час практики у студента формуються такі творчі вміння як: аналізувати навчально-виховний процес і професійні ситуації; вміння спостерігати динаміку змін знань, умінь і навичок учнів; розв'язувати нестандартні професійні задачі діяльності тощо. У ході практики студенти засвоюють спеціальні знання в своїй професійній діяльності, теоретичні положення набувають для них особистісне значення. Практика дає змогу перекласти професійні знання на мову практичних дій, практичних ситуацій, тобто стати засобом розв'язання практичних задач [2] та формування професійних умінь майбутніх педагогічних працівників.

Відповідно до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України на меті практики ставиться оволодіння студентами сучасними методами, формами організації праці в галузі їхньої майбутньої професії, формування професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у практичній діяльності.

Ми дотримувались загальноприйнятої думки дослідників, що вміння мають формуватися безпосередньо у процесі професійної практики на підґрунті теоретичних знань, одержаних під час аудиторних занять та самостійної роботи студента. Тобто професійно-творча робота студентів у період практики – мікроаналог їх майбутньої діяльності як фахівця. Практична підготовка стає надійною основою для адаптації майбутніх спеціалістів до конкретних мінливих умов майбутньої роботи.

Наявністю обов'язкової професійної практики в змодельованих та реальних ситуаціях виробничої діяльності реалізується особистісно-діяльнісний підхід (І. Бех, О. Леонтьєв, В. Онищук, А. Петровський, П. Підкасистий, І. Підласий, О. Савченко, Г. Щукіна) у процесі формування професійних умінь студентів. Як засвідчують наукові дослідження, головне у професійній діяльності вчителя – вміти творчо мислити в

межах реальної педагогічної ситуації шляхом розмірковування і відстоювання своєї точки зору, що можливо на основі сформованої власної «внутрішньої» і глибоко пережитої системи знань.

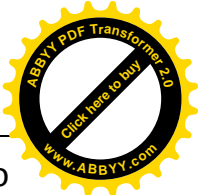
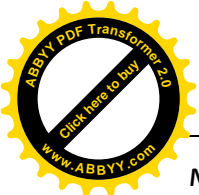
Мета статті – аналіз дослідження дидактичних можливостей педагогічної практики у формуванні професійних умінь майбутніх педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. У проведеному нами дослідженні практика виконувала функцію перевірки теорії і деякою мірою забезпечувала почуттєву основу професійного мислення та була елементом пізнання суті професійної діяльності. Навчальна і виробнича практика була визначена провідною дидактичною умовою формування професійних умінь студентів. Ми виходили з того, що дидактична умова – це створене спеціальне середовище в навчальному процесі. Це середовище не виникає само по собі, а має бути штучно створеним і керованим суб'єктами навчального процесу з метою оптимального перебігу практичного навчання, яке забезпечує професійно-творчий розвиток студентів. Професійна практика – реальне професійне середовище, де формується готовність студентів до професійно-творчої діяльності.

Професійна практика – це органічна частина навчально-виховного процесу, яка забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх фахівців із професійно-творчою практичною діяльністю в навчально-виховних закладах. Професійна практика має характер неперервності та послідовності, починаючи із перших років навчання.

З позицій проблеми формування особистості професіонала в період проходження практики професійно-творче становлення студентів зводиться до формування внутрішньої готовності до усвідомлених уявлень, реалізації перспектив розвитку професійної майстерності, творчості. В дослідженні ми висунули припущення, що для того, щоб практичне навчання студентів дійсно слугувало одним з головних етапів формування їх професійних умінь, професійна практика, як і будь-яка інша діяльність, повинна бути привабливою та значимою для студентів.

Організуючи практичне навчання студентів ми враховували положення, що кожна професійна дія студента, яка становить собою новизну для її виконавця, іншими словами, неавтоматизований професійний акт є дією творчою, оскільки забезпечує формування певного досвіду для її автора, формує інструментарій для його професійної майстерності. За цим критерієм

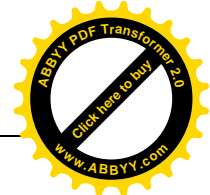
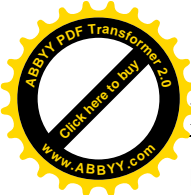
можливим стає вивчення індивідуального творчого зростання кожного фахівця. Спираючись на це положення педагогів та психологів, ми дійшли висновку, що кожний новий для студента неавтоматизований акт діяльності в процесі формування його професійних умінь є актом творчим, оскільки представляє новизну для його виконавця, забезпечує формування його майбутньої професійної майстерності.

Отже, можна стверджувати, що період практичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності є найбільш продуктивним для оволодіння ними стратегіями власного розвитку майбутньої творчості, зокрема в галузі вивчення процесу появи автоматизованих компонентів професійної діяльності й їх усвідомленого відокремлення від креативних дій.

У процесі організації практичного навчання студентів ми керувались такими принципами: 1) принцип особистісного цілепокладання студента: формування професійних умінь кожного студента здійснюється на основі та з урахуванням його особистісних цілей у майбутній професійній діяльності. Цей принцип в умовах практичного навчання доцільніше було б сформулювати як принцип орієнтації навчальної та виробничої практики на розвиток творчих здібностей. При цьому в якості базових творчих здібностей ми визначали такі як здібність до генерації ідей, гнучкість розуму, критичність мислення, здібність до дивергентного і конвергентного мислення, оригінальність мислення та ін.; 2) принцип продуктивності навчання: головним орієнтиром навчання при цьому є особистісне освітнє прирощення студента, що складається із його внутрішніх і зовнішніх освітніх продуктів навчальної діяльності. Одним із таких продуктів ми вважаємо сформовані професійні вміння майбутнього вчителя. 3) принцип ситуативності супроводжуючого навчання: практичне навчання будується на реальних життєвих ситуаціях, що передбачають самовизначення й евристичний пошук їх розв'язання студентом, педагог (методичний керівник) супроводжує студента в його освітньому русі; 4) принцип освітньої рефлексії: педагогічна практика супроводжується її рефлексивним усвідомленням студентами; 5) принцип співтворчості студентів під час проходження педагогічної практики; 6) принцип діалогічності практичного навчання.

Ми вважаємо, що без цих гуманістичних принципів процес формування професійних умінь студентів взагалі втратив би сенс.

Ми виходили з того, що професійні вміння педагога носять творчий характер, оскільки передбачають постійне розв'язання

нестандартних задач діяльності.

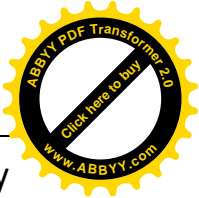
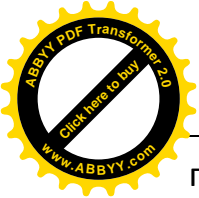
Професійно-творчі вміння педагога в дослідженні об'єднано в чотири блоки: 1) дослідницькі (діагностичні, прогностичні, конструктивні, науково-дослідницькі); 2) комунікативні (експресивні вербальні, експресивні невербальні, перцептивні); 3) операційні (організаційні, дидактичні, виховні); 4) рефлексивні, що відповідає специфіці діяльності майбутнього вчителя.

Відповідно до аналізу наукових праць та зазначених нормативних документів одне з провідних значень у професійній діяльності педагогів мають сформовані дослідницькі професійно-творчі вміння, що дозволяють виявити рівень фізичного, психічного і соціального розвитку учня, його інтереси, здібності та проблеми. Розвинені дослідницькі вміння дають змогу вчителю визначитись у власних професійних діях і передбачити можливі результати цих дій.

Теоретичні пошуки психолого-педагогічної науки (Б. Амшарін, О. Бойко, Є. Гур'янов, Є. Мілерян, О. Петровський, А. Пуні, П. Рудик) засвідчують, що необхідною умовою формування спеціальних науково-дослідницьких умінь є достатній рівень розвитку в студентів загально-навчальних творчих умінь. Зокрема, аналітико-синтетичних (аналізувати, синтезувати інформацію, виділяти головне, суттєве, описувати явища і процеси); інформаційних (здійснювати інформаційний пошук, працювати з першоджерелами, з технічними джерелами інформації); креативних (генерувати ідеї, висувати гіпотези, здатність до фантазії, уяви, переносити знання і вміння в нові проблемні ситуації, виділяти суперечності, долати інерцію мислення). Усі ці вміння ми намагалися формувати під час проходження студентами педагогічної практики.

В дослідженні ми також висунули припущення, що професійна практика не приваблива й особистісно не значима для студента, якщо вона не має дослідницького й евристичного характеру. Щоб перевірити достовірність цього припущення, ми використовували різні форми евристичної та креативної діяльності під час організації і проведення всіх видів практичного навчання з метою формування професійно-творчих умінь студентів.

Найефективніше оволодіти професійно-творчими вміннями майбутні педагоги можуть тільки при роботі безпосередньо з учнями під час виробничої професійної практики, коли студенту дається право самостійно, але під контролем методичного керівника практики, розв'язувати

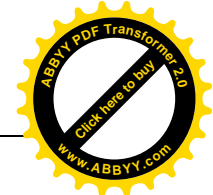
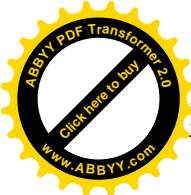
професійні задачі різного рівня складності, здійснювати викладацьку діяльність уже не теоретично, а в реальній педагогічній ситуації, визначати подальшу перспективу власного професійного розвитку. Отже, професійна практика, робота безпосередньо з учнями є найбільш сприятливим дидактичним середовищем для формування усіх блоків професійно-творчих умінь студентів педагогічного університету. Крім того, робота в реальному педагогічному середовищі є потужним мотиваційним фактором у процесі формування професійно-творчих умінь майбутніх учителів.

Як свідчать результати анкетування студентів філологічного факультету останнього курсу навчання: у 66,7% студентів практика підтвердила правильність вибору професії; у 65,6% – змінилось ставлення до педагогічної діяльності на краще; у 69,1% підвищився інтерес до навчання; для 79,6% студентів практика довела важливість педагогічних дисциплін; для 76,1% – активізувала процес професійного становлення, 84,9% – примусила задуматися над проблемою професійного вдосконалення; 81,4% – показала необхідність планування власного часу; 75,1% – поставила перед проблемою необхідності постійної самоосвіти; у 89,8% – сформувала уміння застосувати теоретичні знання на практиці; для 77,9% – сприяла формуванню професійної відповідальності; 80,7% – показала необхідність формування творчої активності; 85,3% студентів з почуттям обов'язку підходили до виконання професійної діяльності.

Щоб практика стала привабливою для студентів, активізувала їх пізнавально-творчу активність, ми використовували дидактичні можливості дослідницького методу.

Завдяки дослідницькому методу студенти беруть участь у науковому пізнанні: спостерігають та вивчають факти та явища, виявляють проблему дослідження, висувають гіпотези, планують шляхи їх перевірки, вивчають літературу, оцінюють результати, доходять висновків про можливість використання набутих знань.

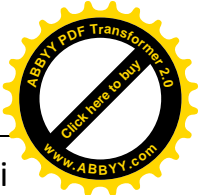
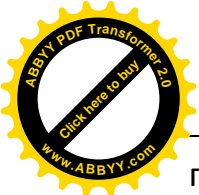
Дослідницький метод у практичному навчанні базується на самостійному формуванні тими, хто навчається, проблемних запитань і такому ж самостійному пошуку фактів, аргументів, способів доведення, узагальнення, моделювання тощо. Дослідницький метод застосовується для розвитку творчих здібностей і вмінь, він сприяє більш осмисленому і самостійному оволодінню знаннями і творчими способами діяльності [1, 45], що має безпосереднє відношення до формування дослідницьких

професійно-творчих умінь майбутніх педагогів.

Використання в навчальній діяльності дослідницького методу сприяє глибокому засвоєнню студентами знань, суб'єктивному відкриттю для себе нових знань на основі вже наявних, формуванню вмінь та навичок, інтересу до пізнавальної, творчої діяльності. Ми спирались на думку науковців, що метою дослідницького навчання є набуття студентами досвіду дослідницької роботи, розвиток їхніх інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу, формування активної, компетентної, творчої особистості. З позиції евристичного навчання дослідницький метод передбачає обов'язкове отримання кожним студентом власного освітнього результату (продукту), в нашому дослідженні – це дослідницькі професійно-творчі вміння майбутнього фахівця педагогіки.

Під керівництвом методичного керівника практики або студентом самостійно обиралась тема дослідження. Частіше вона стосувалася найбільш гострих і актуальних проблем сучасної педагогіки. Після вибору теми дослідження визначалося коло проблем, над якими самостійно працював студент, об'єкт, предмет і мета дослідження. Далі визначався шлях реалізації поставлених проблем у вигляді гіпотези, як обґрунтованого припущення про можливий спосіб, механізм розв'язання визначеної проблеми. Безпосередньо дослідження починалося з вивчення літературних та інших інформаційних джерел, їх науковий аналіз, описання й узагальнення досліджених матеріалів. У процесі такої діяльності у студентів уже з перших років навчання поступово формувалися науково-дослідницькі вміння аналізу та синтезу інформації, спостереження, фіксації результатів, експертної оцінки, що послугують професійно-творчій самореалізації майбутнього фахівця, який зобов'язаний самовдосконалюватись протягом усієї своєї професійної діяльності, а також формувалися дослідницькі професійно-творчі вміння педагога. Після проведення констатувального експерименту студенти узагальнювали результати, доходили висновків. Необхідно зазначити, що такий рівень творчої діяльності могли самостійно, без допомоги викладача, виконувати тільки 20–25% студентів, які мають високий рівень розвитку креативних здібностей, глибоку мотиваційну основу. Дослідження студентів закінчувалися оформленням доповіді, узагальнюючих таблиць, діаграм, фото, слайдів тощо, які потім обов'язково презентувалися публічно під час підсумкової конференції з практики. Ці матеріали ставали зовнішнім особистим творчим

продуктом студента, який демонстрував певний рівень сформованості внутрішнього особистісного освітнього продукту у вигляді сформованих професійно-творчих дослідницьких умінь майбутнього педагога.

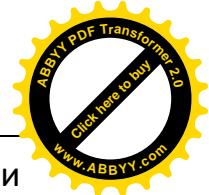
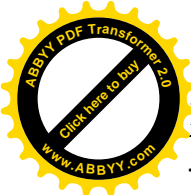
Але, на жаль, навчально-дослідницька робота приваблива не для всіх студентів. І щоб зацікавити якомога більшу кількість студентів у справжній навчальній творчій діяльності, у створенні власного творчого продукту, нами були використані також дидактичні можливості методу проектів. Метод проектів орієнтований, перш за все, на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну або групову, яку студенти виконують протягом визначеного відрізка часу. Цей метод передбачає розв'язання студентом або групою студентів певної професійної проблеми, яка включає, з одного боку – використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань студентів не з одного предмету, а з різних сфер їхнього творчого мислення.

Метою методу проектів є створення педагогом таких умов під час педагогічної практики, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності студента.

Ми акцентували увагу студентів на те, що результати виконання проектів повинні бути «відчутні»: якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження. Ця діяльність передбачає формування сукупності дослідницьких і рефлексивних, творчих за своєю суттю професійних умінь студентів.

З позицій евристичного навчання основна цінність методу проектів у тому, що він орієнтує студентів на створення особистісного освітнього продукту, а не просте вивчення певної теми.

У процесі підготовки проектів ми керувалися основними вимогами до використання методу проектів у підготовці майбутніх спеціалістів: наявність значимої в дослідницькому творчому плані проблеми/задачі, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення; практична, теоретична, пізнавальна значимість передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів; використання дослідницьких методів навчання. Отже, метод проектів стимулював інтерес студентів до педагогічних проблем, котрі передбачають володіння визначеною сумою знань, а також демонстрацію практичного застосування надбаних знань у процесі створення особистісно значимого професійного

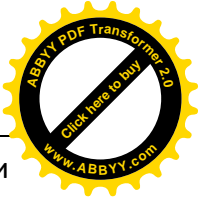
творчого продукту. Підготовка проекту в процесі професійної практики забезпечує просування студентів від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючись відповідного їх балансу. Цей процес, з нашої точки зору, має важливе значення у професійно-творчому розвитку студентів педагогічного університету.

Сумісна чи індивідуальна робота над тією чи іншою проблемою, що має на меті не тільки намагання вирішити цю проблему та довести правильність її вирішення, але й представити результат своєї діяльності в певному продукті, передбачає необхідність у різні моменти пізнавальної, експериментальної чи прикладної, творчої діяльності використовувати сукупність інтелектуальних творчих умінь. Усім цим умінням необхідно навчати. Отже, метод проектів у силу своєї дидактичної сутності дозволяє вирішувати завдання формування й розвитку: дослідницьких умінь на основі критичного та творчого мислення; операційних умінь на основі здійснюваних практичних операцій; комунікативних на основі співтворчості; рефлексивних на основі самореалізації і самооцінки реалізованого творчого проекту.

Висновки. Аналіз опрацьованої наукової літератури та результати проведеного нами дослідження визначили дидактичні можливості педагогічної практики у формуванні професійних умінь майбутніх педагогічних працівників. Зокрема, практика підтвердила правильність вибору студентами професії педагога; підвищила інтерес до навчання; довела важливість педагогічних дисциплін; активізувала процес професійного становлення, примусила задуматися над проблемою професійного вдосконалення; показала необхідність планування власного часу; поставила перед проблемою необхідності постійної самоосвіти; формувала вміння застосувати теоретичні знання на практиці; сприяла формуванню професійної відповідальності; завдяки реалізації дослідницького та проектного методів формувала професійні вміння майбутнього педагога творчого характеру: дослідницькі (діагностичні, прогностичні, конструктивні, науково-дослідницькі); комунікативні (експресивні вербальні, експресивні невербальні, перцептивні); операційні (організаційні, дидактичні, виховні); рефлексивні, що відповідає специфіці діяльності майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2004. – 255 с.

2. Лебедев А. С. Формирование субъектной позиции в творческой деятельности у студентов педколледжа : автореф. дис. на соис. науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / А. С. Лебедев. – Москва, 2007. – 20 с.

3. Воронин В. Н. Интеграция эвристического и технологического подходов в проектировании дидактических комплексов в вузе : автореф. дис. на стиск. науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.09 «Теория обучения» / В. Н. Воронин. – Казань, 2009. – 30 с.

РЕЗЮМЕ

О. Б. Кривонос. Педагогическая практика – ведущее условие формирования профессиональных умений студентов.

В статье рассматриваются дидактические возможности педагогической практики в формировании профессиональных умений будущих учителей. Определено познавательно-творческие виды деятельности, которые влияют на способность студентов применять полученные знания для решения практических проблем.

Ключевые слова: профессиональные умения, педагогическая практика, исследовательская деятельность, проектная деятельность.

SUMMARY

O. Kryvonos. Pedagogical practice is concerned the condition of professional skills of students.

This article discusses the possible didactic pedagogical practice in the formation of professional skills for future teachers. Definitely informative-creative activities that affect the ability of students to apply acquired knowledge to practical problems of rozv'azannâ.

Key words: professional skill training practice, research activities, the project activity.

УДК 378.016:37.091.12:78.071.2–051

О. В. Кузнецова

Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

У статті аналізується проблема розвитку творчої активності майбутнього вчителя музики в процесі занять з хорового диригування. Самостійна робота творчого характеру розглядається як один з видів навчальної діяльності майбутнього вчителя музики. Висвітлюється її зміст, класифікація, види і типи. Визначаються система завдань та етапи формування самостійності студентів у процесі їх диригентсько-хорової підготовки.

Ключові слова: самостійна робота, самовдосконалення, пошукова творча діяльність, пізнавальна активність, художньо-творча самостійність, системність, диригентська підготовка.

Постановка проблеми. В умовах реалізації програми дій стосовно положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України особливо важливого значення набувають питання організації навчального процесу у вищому навчальному закладі. При цьому повинні максимально враховуватись особистісні потреби, інтереси та психофізичні здібності студента, який виступає рівноправним учасником навчання. За цих умов зменшується частка прямого інформування тих, хто навчається, і розширюється застосування інтерактивних форм роботи